

del Dr. Emili Darder Cànaves

per Josep Forteza-Rei

Permeteu-me, que us parli d'Emili Darder: per uns, desconegut; per altres, oblidat; i per nosaltres, enyorat amb desolació i tristor.

Darder: metge singular. Català de Mallorca i amador del nostre país, al qual dedicà una intensa vida de treball honest i digníssim fins que les bafes segaren sa vida, l'hivern del 1937, al cementiri de Palma.

Va néixer a la nostra ciutat el 20 de Juny de 1895, fill de D. Tomàs, també metge destacat, a qui la Ciutat de Palma li té dedicat un carrer.

Va fer el batxiller amb notes excel·lents, i a l'hora d'ingressar a la universitat no tenia l'edat reglamentària, per la qual cosa la família hagué de sol·licitar un permís que li fou concedit. Va acabar la medicina abans de complir els 20 anys, i tragué el títol pocs anys més tard.

Conegué na Miquela Rovira l'any 1917 a la vila de Deià, on estiuaven, i es casaren el 24 de Juny de 1920; ambdós eren aficionats a l'excursionisme i als fòssils. Va fer el doctorat i al cap de poc ingressava a l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma.

Oposità a l'Institut d'Higiene i va guanyar la plaça d'Alacant, que va permutar amb la del Dr. Vinyes i es pogué quedar a Palma.

El Dr. Darder sent una gran vocació per a combatre les malalties infeccioses, força esteses a Mallorca en aquell temps. A tal fi instal·là un laboratori d'Anàlisis Clíniques, el primer autènticament científic aparegut a la nostra illa. Es dedicà amb entusiasme a donar conferències pels pobles de Mallorca, divulgant entre la gent dels pobles i del camp, els coneixements d'higiene més indispensables. Així trobam ja en el Quadern de l'Associació per la Cultura de Mallorca, d'Agost-Setembre de 1923, la ressenya d'una interessant conferència donada al poble de Capdepera, en la qual explicava les mesures a prendre per a prevenir les malalties infeccioses. Les seves exposicions eren sempre senzilles i clares, assequibles a l'auditori.

El mateix entusiasme que sentia per combatre les malalties infeccioses, l'abrandava igualment per a divulgar la nostra pròpia cultura i l'amor a la Pàtria; no ens ha d'estranyar doncs, que, a començos d'aquell 1923, figuràs entre els fundadors de la A.P.C.M. i fos vocal de la junta de l'entitat.

L'altre amor entranyable de l'home a

qui avui retem homenatge, foren els infants, particularment aquells en edat escolar. Veurem més endavant la seva tasca en aquest sentit.

TASCA SANITÀRIA

A partir de 1922 comença la seva gran labor sanitària. En les conferències a Ciutat i arreu de Mallorca. Estudia el nostre estat sanitari i dona normes i orientacions al poble per a millorar-lo. El subtítol de les seves conferències era «Lluita contra les malalties evitables».

Obtingut ja el doctorat el 1924, fou elegit membre de l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma.

A l'entrada d'estiu del 1930, portant ja un grapat d'anys al cap del «Servei d'Epidemiologia de l'Institut d'Higiene», juntament amb el Dr. Durich, Inspector Provincial de Sanitat i amb la col·laboració dels Drs. Alorda, Vanel, Porcel i Valentí, organitzaren una gran «Exposició d'Higiene Social», que també fou patrocinada per l'Associació per la Cultura de Mallorca.

L'exposició ocupava quatre grans sales, plenes de cartells, gràfics, mapes, fotografies, etc. La tercera sala, en bona part del Dr. Darder, estava dedicada al problema de les aigües, tifoidea i diftèria. A la quarta sala (patrocinada per la A.P.C.M.), s'hi presentava la propaganda antialcohòlica, pels Drs. Valentí i Darder. Tenia una secció antisifilítica, d'educació higiènica i amb un servei de senyoretes visitadores.

Quedava encara una altra sala, no tan gran, amb una col·lecció seleccionada de mapes, del Dr. Darder, sobre natalitat, mortalitat i malalties infeccioses.

Abans de cloure's aquesta notable exposició, el Dr. Darder pronuncià un bell parlament: «La propaganda de la Higiene Social».

Si qualcú de vosaltrés tingués interès en llegir-lo, està reproduït a l'exemplar del mes d'Agost de 1930, de la revista **La Nostra Terra**.

En el seu parlament es plany de com el centralisme de Madrid dificultava o entorpia les campanyes sanitàries que s'empenien als països catalans i lloa la labor que féu la Mancomunitat Catalana, reorganitzant la sanitat d'una manera admirable.

Entre els pobles que pogueren escoltar els savis consells de l'il·lustre metge recordam: Sóller, Capdepera,

Felanitx, Campanet, Artà, Inca, Hestallets i altres.

A Palma les seves dissertacions més destacades foren: la ja ressenyada, de l'Institut d'Higiene, a l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia, a la Casa del Poble, i al Col·legi de Metges.

Una altra de les grans obres del nostre amic fou la creació i inauguració del Dispensari Central de l'Ajuntament, que a més de les seccions o departaments de les diverses especialitats, comptava amb el servei de Raigs X, Maternologia i Infància, amb laboratori de llet maternitzada. També va fundar altres dispensaris a diversos barris de Palma, la majoria dels quals desaparegueren després de 1936, com quedaren reduïts a la mínima expressió els serveis del Dispensari Central, que avui funciona llastimosament.

El Juny de 1932 a diversos llocs d'Espanya i també a Mallorca se celebrà la «Setmana d'Higiene Mental». Com era de suposar, el nostre home hi intervingué activament; el quart dia fou ell el conferenciant i dissertà sobre el tema: «Sífilis, Alcoholisme i Paràlisi General».

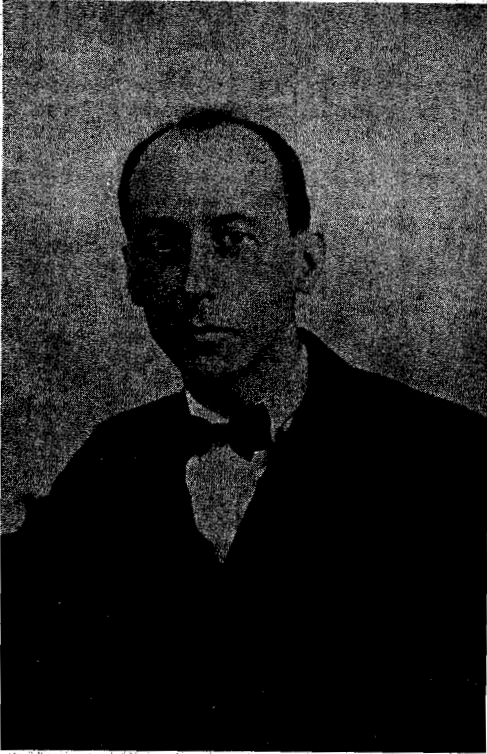
La **Almudaina** del 24 de Juny d'aquell any, reproduïx extractada la referida conferència, pronunciada a la Casa del Poble.

Tot just acabada la Setmana d'Higiene Mental començava el VII **Congrés de Metges de Llengua Catalana** on no mancà la seva col·laboració malgrat la feixuga tasca que aquells dies pesava damunt la seva esquena.

El 27 d'aquell mateix Juny arribava la motonau Ciutat de Palma, mésella a vessar de congressistes, familiars i agregats comercials, 1040; alguns dels quals hagueren d'allotjar-se en el mateix vaixell, per no haver-hi prou places disponibles als hotels habituals. Eren al moll a esperar els congressistes, gran nombre de col·legues mallorquins, una comissió de l'Ajuntament, on es valen entre altres regidors els Srs. Crespi, Darder, Agulló, etc. També hi eren el president de la Diputació, el vice-president del Congrés Sr. J. Mir i Mir, i moltes representacions d'entitats sanitàries i culturals.

Abans que els congressistes haguessin desembarcat, aparegué un gran cartell que deia: «**SIAU BEN ARRIBATS**».

No tenim temps ni espai per a ressenyar totes les representacions

i personalitats que assistiren al Congrés, però sí senyalarem que vingué el Dr. Peyrí, Conseller de Sanitat de la Generalitat de Catalunya, que l'Ajuntament de Barcelona envià una bona representació i que també vingueren representants del Rosselló i del País Valencià.

La inauguració del Congrés fou de gran gala a l'Ajuntament. El batle Sr. Jofre finí son parlament recitant una estrofa del nostre Joan Alcover. Tot l'auditori esclatà en una entusiasta ovació, restant llarga estona a peu dret. El governador Sr. Manent també féu un brillant parlament i com tots els qui el precediren s'expressà en la llengua de Lluï, d'Ausiàs March, d'Aribau i que venturosament també és la nostra.

La marxa del Congrés fou satisfactòria i profitosa. Els temes principals foren «La Tuberculossi i la Hipertensió».

Com a conseqüència dels treballs sobre climatologia presentats al Congrés amb activa cooperació del Dr. Darder, es tingué una important reunió destinada a crear un Servei Meteorològic a les Balears. Aquesta reunió fou presidida pel Dr. Fontseré, que estigué acompanyat de destacats congressistes, com també de tècnics i representants dels organismes oficials. Es va estudiar la importància del projecte sota el punt de vista sanitari, puix que havia de servir per a determinar els estats climatològics,

tan interessants per a establir una bona terapèutica.

El President de la Diputació recolzà el projecte i afegí: «Comptant amb l'entusiasme dels nous vocals, Srs. Crespí i Darder».

La clausura del Congrés tingué lloc al Saló d'Actes de la Diputació. Entre altres parlaments de congratulació i comiat el Dr. Darder destacà l'esperit de germanor que havia regnat en les jornades del Congrés i que havia servit per estrènyer més els llaços entre els països de parla catalana. Recordà l'obra de Ramon Llull, en la qual també hi ha llibres de medicina.

El 1933 fou elegit membre de l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona.

LABOR PATRIÒTICA, SOCIAL I POLITICA

Darder sentia intens amor pels països de parla catalana, i en tot moment propagà aquest amor i fomentà la nostra cultura.

En 1930 fou elegit president de l'Associació per la Cultura de Mallorca, de la qual n'era soci fundador. El mateix any, en l'acte fundacional de la Joventut Escolar, secció de l'esmentada entitat, fa un bell parlament encoratjant els joves a emprendre el llarg camí que condueix a la dignificació i enaltiment de la Pàtria.

El 12 d'Abril del 1931 és elegit regidor; eren les primeres eleccions po-

pulars o de sufragi universal, després de la dictadura del general Primo de Rivera.

Darder patrocinà el projecte general de construccions escolars, amb tal entusiasme que durant els 6 anys de República en què ell fou dos cops batle, s'inauguraren més escoles a la nostra ciutat que en els 20 primers anys de dictadura franquista. Es dona la trista circumstància que unes quantes d'aquestes escoles, a partir del 1936, foren ocupades per forces de l'exèrcit o per dependències de «La Falange». El més gran i més bell d'aquests grups escolars, «Grup Escolar Jaume I» emplaçat a «La Faixina», estigué uns quants anys ocupat pels militars, després parcialment va tornar a funcionar com a grup escolar; la Guàrdia Municipal n'ocupà una petita part, on hi cobraven les multes de circulació. Actualment l'edifici presenta un aspecte deplorable: extraordinàriament brut, finestres tapiades, vidres trencats, portes esbotzades. La «OJE» ocupa una petita dependència i uns músics una altra; bona part de l'edifici, en pèssimes condicions, està destinat a l'ensenyament.

Si en Darder aixecava el cap, en veure aquest espectacle, no caldria que li fiquessin cap bala al cap per a tornar-se a morir.

El mateix any 1931 treballà amb els companys de la comissió que redactaren l'Estatut d'Autonomia de les Balears. Poc després, en el viatge que la A. P. C. M. féu a Eivissa per a propagar l'Estatut, pronuncià alguns discursos.

També trobam la seva col·laboració al Calendari Mallorquí, que edita la benemèrita entitat que ell presideix.

El gener de 1932 deixà la presidència de la A. P. C. M. quedant així mateix vocal de l'entitat, i intensificà la tasca política. El setembre del mateix any viatja a Barcelona amb l'expedició de mallorquins que van a festejar l'Estatut i a retre homenatge al president Macià. En aquella expedició representà la Diputació de Balears.

El juny del mateix any, el Centre Cultural del Districte Tercer va dedicar un cafè-homenatge a la Comissió de Cultura de l'Ajuntament i al seu president Emili Darder. Va celebrar-se al Camp de Son Canals un diumenge horabaixa, amb assistència de gran nombre d'obriers i un bon grapat de regidors de l'Ajuntament, com també hi havia representants de l'Ateneu, de la Associació per la Cultura de Mallorca i d'altres entitats. Es llegiren quantioses adhesions i entre elles la del director de primera ensenyança, Sr. Capó Vals de Padrines.

En el parlament que féu el Sr. Cànovas, glosant la personalitat de l'homenatjat, digué entre altres cases: «Darder és un home que, malgrat la seva senzillesa i modèstia, té un temperament de ferro».

Quan en Darder es va aixecar per agrair l'homenatge, fou saludat amb

grans aplaudiments i digué que l'acceptava perquè estava especialment organitzat per obrers i perquè els servís d'estímul i encoratjament en l'obra que realitzaven en profit de la cultura i de la República i que altrament no havien fet més que complir com a mallorquins, espanyols i republicans.

Va donar una relació amb tota mena de detalls del que havien fet quant a construccions d'edificis escolars, adquisició de materials d'ensenyament, augment de sous als mestres, creació de places d'auxiliars etc. Va acabar demanant col·laboració a tots.

A les acaballes de 1933 fou elegit Batle de Ciutat, intensificant la campanya escolar i l'higiene.

L'any 1934 el comitè de relacions entre Catalunya i Mallorca, fa públic un manifest destinat a incrementar l'esperit de germanor i la bona col·laboració d'ambdós pobles. Entre les signatures d'aquest manifest trobam: Pompeu Fabra, Lluís Nicolau d'Olwer, M.ª Antonia Salvà, Joan Estelrich, Francesc de Sales Aguiló, Emili Darder, i d'altres.

També pren part a l'homenatge que aquell any es fa a Santiago Russinyol.

Presidí una assemblea d'Ajuntaments de les Illes, amb l'objecte de resoldre serioses dificultats que un augment d'aranzels, havien provocat en la venda de les ametlles a l'exterior; cosa que afectava seriosament l'economia del nostre camp.

També en aquesta assemblea proposaren la descentralització de la «Junta d'Administració de Carreteres», sol·licitant que la dita junta tingués un representant per cada partit judicial de les Balears.

Amb motiu de la visita del ministre d'economia Lluís Nicolau d'Olwer, en què féu entrega a la Ciutat del castell de Bellver, la A. P. C. M. i «La Nostra Terra» oferiren un sopar al

ministre. Darder ret pleitesia a l'amic, al ministre i al digníssim col·laborador de la revista esmentada, i li demana que s'interessí perquè aviat sigui un fet l'extensió a Mallorca del decret de bilingüisme.

Quan el viatge a Mallorca del Conseller de la Generalitat de Catalunya Ventura Gassol, l'Ajuntament amb el seu batle Darder, el reberen amb palls afectes, organitzant àpats i excursions en honor seu. Durant l'estada de l'il·lustre hoste, es descobrí una làpida amb el nom de Francesc Macià, al barri de Son Espanyolet.

Darder s'havia integrat a l'Acció Republicana de Mallorca, però després, en fundar-se l'Esquerra Republicana Balear (abril 1934) s'hi incorporà i formà part del seu consell regional.

Després del 6 d'Octubre del 1934 fou depositat de la presidència de l'Ajuntament fins el 22 de febrer de l'any següent, que va reincorporar-se al càrrec que havia assolit per elecció popular.

El 29 de Febrer de 1935 presidí una sessió necrològica dedicada a Joan Alcover, amb motiu del 10 aniversari de la seva mort. Al saló de sessions, després del discurs del batle, els orfeons i la Banda Municipal interpretaren «La Balanguera» que el poble escoltà amb respecte i veneració.

Malgrat les moltíssimes ocupacions del Dr. Darder, el seu laboratori d'Anàlisis no quedà mai desatès i a l'estiu no li mancava temps per a visitar, sense previ avís, les colònies escolars per a veure si els infants estaven degudament allotjats i alimentats. La seva visita anava sempre acompanyada de coves de fruita per als escolars.

EL 18 DE JULIOL

El dia de l'Alçament, era a Palma, estava malalt. No dormia a les nits,

prenia fanodorm. No volgué fugir ni amagar-se. Anaren a passar el dia a Son Ferriol, poblet al pla i a pocs quilòmetres de Palma i retornaren a casa. El Dr. Sureda i el seu germà Bartomeu, també metge, li feren un certificat de malaltia, per a justificar que no es podia presentar a l'Ajuntament a depositar el càrrec, segons requeriment que se li havia fet. Havia tingut una angina de pit.

El 20 de Juliol a les 4 del capvespre l'anaren a detenir, amb metralletes, esbotzaren les portes. Estava al llit. Ell va demanar on el portaven i li contestaren «Ya lo verémos». El portaren a l'hospital, on estigué de 10 a 12 dies, i després el portaren al Castell de Bellver, on ja hi havia molts detinguts, entre ells n'Alexandre Jaume, amic i col·laborador seu, qui també fou afusellat; estava comunicat a una torre. Ell fou portat a la infermeria. El seu estat de salut era tan precari que hom creia que no serien a temps a fer-li el judici.

També hi havia detingut al Castell, l'apotecari Tomàs Cano, que aconseguí sortir d'aquest captiveri i ha mort fa pocs anys d'un infart.

El missèr aconsellà a l'esposa que no pujàs a veure'l. Com a malalt li enviaren un matalàs, una taula i una butaca, que no li entregaren fins al cap de temps. També l'esposa li envià unes fotografies, que rebé amb unes inscripcions a sobre, escrites a mà i amb tinta que delen «Arriba España» i «Viva España Fascista».

Aleshores hi havia al castell 800 presos i només tenien 400 marfegons. Més detinguts hi havia encara al gran magatzem de fustes de Can Mir.

Del Castell el portaren altre cop a l'Hospital Civil, gairebé extenuat.

En el consell de guerra, el fiscal demanà 20 anys de presó, però el tribunal militar el condemnà a pena de mort.

Permeteu-me que us llegelxi unes paraules del fiscal, en el consell de guerra, reproduïdes a la premsa d'aquells dies: «Dice el Fiscal que los cuatro encartados pertenecían al Frente Popular y realizaban intensas actividades para hacer estallar el movimiento soviético en Mallorca, y termina pidiendo la pena de muerte para Alejandro Jaime Rosselló y Antonio Qués Ventayol y la de veinte años de presidio para Antonio Matheu Ferrer y Emilio Darder Cànaves. Además, conjuntamente deberán abonar diez millones de pesetas».

Eludim donar els noms del Jutge Instructor, Fiscal i altres components del tribunal, perquè aquest modest treball té la intenció de reivindicar la dignitat d'Emili Darder, però no pretén de cap manera despertar odís ni desigs de venjança contra ningú.

També se l'acusava de sectari anti-religiós, de separatista, i d'estar complicat en contraban d'armes.

Quant a la primera acusació, les monges del «Temple» declararen a favor de l'acusat, explicant els molts beneficis que d'ell havien rebut, elles i la seva institució benèfica.

El defensor diu, referent a la segona acusació, que el fet que quan fou bibliotecari del «Círculo Mallorquín» compràs entre molts altres llibres castellans, alguns catalans i de caràcter catalanista, no prova que ell fos separatista.

Quant al contraban d'armes, el defensor destaca que no s'ha provat l'existència de tal contraban.

Hom diu que el medicaven intensament per tal de poder-lo afusellar. La seva viuda ens ha assegurat que entre altres medicaments li injectaven oli camforat.

El penúltim dia, quan dinava, li digueren que l'havien de matar. El darrer capvespre, l'esposa i la filla el passaren al seu costat. La filla tenia 15 anys. El dia abans havia dit a l'esposa: «Demà si véns a veure'm porta'm pernil, formatge i figues seques». Després de dir-se adéu, l'esposa tornà enrera, i pujà tres cops l'escala repetint el comiat. Ell encara li digué: «Si tens coratge, vine a la nit».

Mentrestant li expropiaren la casa, el laboratori, mobles i una valuosa biblioteca. Una important col·lecció de fòssils, pogué ésser salvada al·legant que era propietat de son cosí Bartomeu, catedràtic de l'Institut de Tarroana.

El 24 de Febrer de 1937, estant assegut damunt un pedrís, perquè el seu estat de salut no li permetia aguantar-se dret, fou afusellat.

Hom diu que entre els espectadors, hi va haver qui aplaudí... Sembla mentida que hi hagi persones que puguin donar tan denigrant espectacle!

Algun temps després, la viuda rebia el cartutx d'una bala, amb la data fatal gravada. Li digueren que si volia un record del seu marit, aquell era el millor, era l'estoig de la bala que l'havia mort.

Na Miquela ha portat molts anys penjat del coll aquest emmetzinat ob-

sequi. Li donava coratge i la immunitzava contra l'ambient que l'envoltava.

En el llibre de Bernanos «Les grands cimetières sous la Lune» i en el «Caliu», publicació pòstuma de Lluís Nicolau d'Oliver, a Mèxic, podeu trobar més detalls d'aquest trist espectacle. Sabem que coses semblants varen passar a una banda i altra. Fem vots perquè mai més no es repetixin.

Darder era catòlic practicant, però no era d'aquells que intenten fer servir la religió per a defensar uns privilegis generalment immerescuts. Tenc l'honor d'haver-lo conegut personalment. Ell em va ensenyar a manejar el microscopi i a estudiar les preparacions, poc abans d'anar a la universitat. Puc dir-vos que era l'home més afable i respectuós que mai hagi conegut.

JOSEP FORTEZA-REI

El meu agraïment a Dona Miquela Rovira Vídua de Darder, per la seva bona acollida i la informació que m'ha facilitat. També al **Diario de Mallorca** per les facilitats que m'han donat per anar a escórcollar diaris antics del seu arxiu.

Altra informació l'he obtinguda de **La Nostra Terra** (1928-1936).